

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ШИФР Традиції Спадщина

НАУКОВА РОБОТА

на Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт

на тему:

«Туристичний потенціал нематеріальної культурної спадщини

Рівненської області»

2021

АНОТАЦІЯ

В нинішніх умовах глобалізації нематеріальна культурна спадщина виступає важливою складовою міжнародного іміджу країни, вираженням регіональної та локальної культурної ідентичності, що сприяє розвитку туризму та міжнародному визнанню країни. У даній науковій роботі розкрито особливості використання нематеріальної культурної спадщини у туризмі, наведені приклади вдалого поєднання нематеріальної культурної спадщини та туризму у світі, а також зроблений аналіз елементів нематеріальної культурної спадщини Рівненської області у розрізі видів туризму та заходів щодо її збереження та популяризації. На основі елементів нематеріальної культурної спадщини розроблена програма туру Рівненщиною.

Мета дослідження – проаналізувати можливості та перспективи туристичного потенціалу нематеріальної культурної спадщини Рівненської області. Для досягнення мети було поставлено **ряд завдань**: визначити особливість нематеріальної культурної спадщини; зробити аналіз впливу нематеріальної культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій світу; зробити аналіз ресурсів нематеріальної спадщини в Україні; зробити аналіз ресурсів нематеріальної спадщини в Рівненській області; розробити тур з використанням нематеріальної культурної спадщини теренами Рівненської області.

Для досягнення дослідницької мети був використаний оглядово-аналітичний метод. У процесі написання роботи зроблений огляд публікацій та електронних ресурсів мережі Інтернет за темою дослідження. За результатами роботи опубліковано тези.

Об'єктом досліджень є туристично-ресурсний потенціал.

Предметом дослідження є туристичний потенціал нематеріальної культурної спадщини Рівненщини.

Ключові слова: бортництво, нематеріальна культурна спадщина, туризм, туристичний маршрут, туристична дестинація, ЮНЕСКО.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ТУРИЗМІ	7
1.1. Визначення особливостей нематеріальної культурної спадщини	7
1.2. Вплив нематеріальної культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій світу	10
РОЗДІЛ 2. ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ТА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	14
2.1. Нематеріальна культурна спадщина України	14
2.2. Аналіз ресурсів нематеріальної культурної спадщини у Рівненській області	18
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30
ДОДАТКИ	33

ВСТУП

Нематеріальна культурна спадщина відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні ідентичності окремої соціальної групи і особистості. Існування нематеріальної спадщини в її великому багатстві є необхідною умовою для збереження культурного розмаїття в умовах зростаючої глобалізації. Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, їхньої взаємодії з природою та їхньої історії і формує у них почуття самобутності й наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного різноманіття й творчості людини [9].

Нематеріальна культурна спадщина фокусується на збереженні традицій, їх передачі та здатності привертати увагу до себе через усвідомлення їх цінності, унікальності, і володіє поужним туристичним потенціалом. Ознайомлення з елементами нематеріальної культурної спадщини може відбуватися за різних умов відпочинку, на туристичних маршрутах, під час екскурсій.

Україна приєдналася до європейського проекту нематеріальної культурної спадщини із 2008 р. Цьому передувало прийняття державної програми щодо охорони нематеріальної культурної спадщини [14]. Безумовно, потенціал нематеріальної культурної спадщини розглядався як такий, що може бути використаний для суспільного розвитку і економічного зростання [3].

Мета дослідження – проаналізувати можливості та перспективи туристичного потенціалу нематеріальної культурної спадщини Рівненської області.

Для досягнення дослідницької мети був використаний оглядово-аналітичний метод, методи систематизації даних, порівняльного аналізу і структурно-логічного узагальнення. У процесі написання роботи зроблений огляд публікацій та

електронних ресурсів мережі Інтернет за темою дослідження. Для досягнення мети було поставлено **ряд завдань:**

- визначити особливість нематеріальної культурної спадщини;
- зробити аналіз впливу нематеріальної культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій світу;
- зробити аналіз ресурсів нематеріальної спадщини в Україні;
- зробити аналіз ресурсів нематеріальної спадщини в Рівненській області;
- розробити тур з використанням нематеріальної культурної спадщини теренами Рівненської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації, присвячені використанню елементів нематеріальної культурної спадщини в туристичній діяльності, в основному висвітлюють загальні аспекти даного питання. Наприклад, загальну туристичну атрактивність елементів нематеріальної культурної спадщини досліджувала Алла Гаврилюк [4]. Олена Дутчак аналізувала проблему внесення об'єктів нематеріальної культурної спадщини України до реєстрів ЮНЕСКО та перспективи їх використання у туристичній галузі [5]. Публікацій щодо використання нематеріальної культурної спадщини в окремих регіонах України є недостатньо. Тому дане питання потребує подальшого розвитку.

Наукова новизна: Проаналізовано можливості і перспективи використання в туристичній діяльності Рівненської області елементів нематеріальної культурної спадщини.

Апробація результатів досліджень: У процесі підготовки студентської наукової роботи було підготовлено тези "*Бортництво як елемент нематеріальної культурної спадщини Рівненської області та його туристичний потенціал*" на наукову конференцію студентів "Спадщина ЮНЕСКО та туризм 2020", яка відбулась 07 грудня 2020 року на базі Університету економіки та права "КРОК" у м. Київ.

Обсяг і структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Повний обсяг студентської наукової роботи без урахування літератури і додатку становить 29 сторінок, у тому числі основний зміст роботи викладено на 28 сторінках, список використаних джерел включає 20 найменувань.

Елементи нематеріальної культурної спадщини підтримують і розвивають етнічну самосвідомість та етнічну культуру в цілому; сприяють формуванню впевненості, самодостатності, поліпшенню морального стану того чи іншого співтовариства, етнічної групи, народу, що в свою чергу знімає психологічну дискомфортність, комплекс неповноцінності, тривожність, тобто все те, що призводить до міжетнічних, міжнаціональних конфліктів на психологічному рівні.

Нематеріальна культурна спадщина України є пріоритетним вектором культурної політики держави спрямованим на перспективу соціально-економічного розвитку, розширення міжнародної співпраці, розвитку туризму, як міжнародного так і внутрішнього та пізнання європейського досвіду в цій галузі.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ТУРИЗМІ

1.1. Визначення особливостей нематеріальної культурної спадщини

Останні десятиліття відбувається активна інтеграція України до світового культурного простору, тому питання дослідження, охорони та популяризації культурної спадщини має важливе гуманістичне та науково-практичне значення. Для обґрунтування ефективного використання культурної спадщини необхідно оцінити її потенціал з урахуванням окремих елементів. Згідно чинного законодавства склад компонентної структури культурної спадщини наведений на рис. 1.

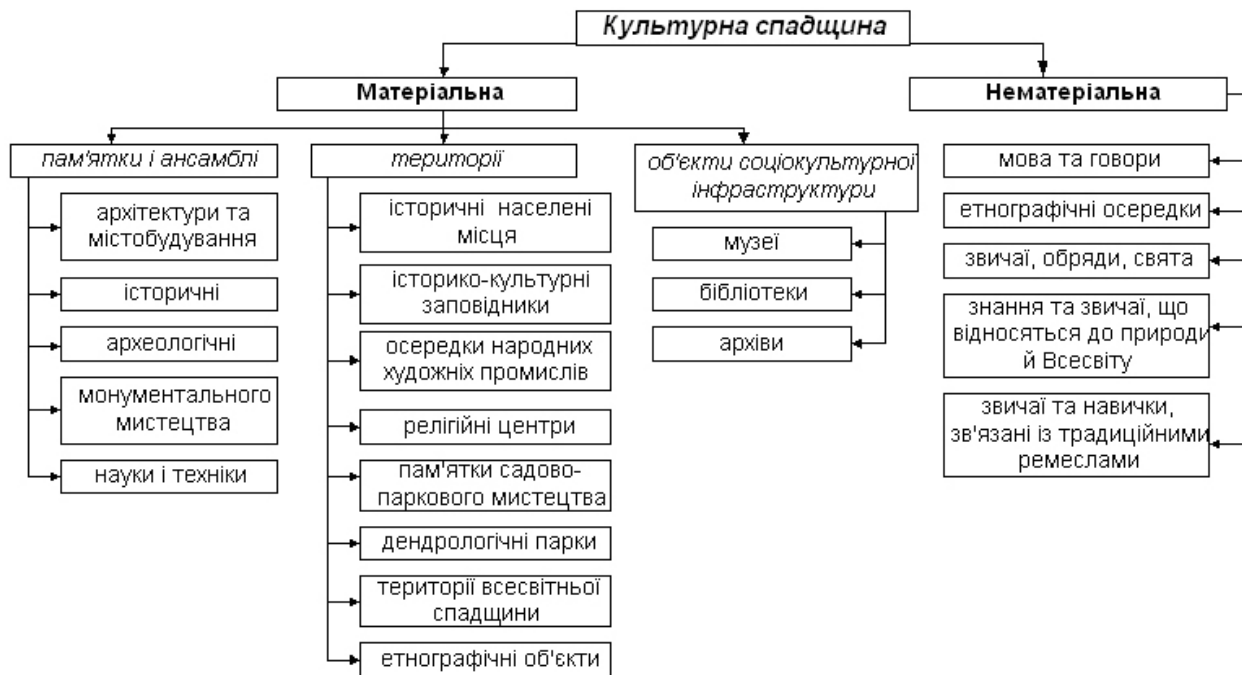

Рис. 1. Компонентна структура культурної спадщини

Джерело: Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. (2012).

Відголоском традиційної культури є нематеріальна культурна спадщина, яка в епоху глобалізації зазнає масових трансформацій і майже повністю зникла. Саме через своє «зникнення» вона і потребує охорони і підтримки [1].

Згідно із вищенаведеною структурою, до складу культурної спадщини включені наступні об'єкти нематеріальної спадщини: мова; виконавські мистецтва; звичаї, обряди, свята, пов'язані з природою; традиційні ремесла тощо. Нині поняттям «нематеріальна культурна спадщина» зазвичай намагаються визначити якийсь культурний феномен, що зник, або знаходиться на межі зникнення [1].

У 1989 р. міжнародна організація ЮНЕСКО прийняла «Рекомендації ООН про збереження традиційної культури і фольклору» всього людства. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини була прийнята Генеральною конференцією ЮНЕСКО 17 жовтня 2003 р. У даній Конвенції нематеріальна культурна спадщина описується як «практики, уявлення, вираження, знання, вміння – а також як пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори – які громади, групи та, в деяких випадках, люди визнають частиною своєї культурної спадщини». Стаття 2 згаданої Конвенції стверджує, що «нематеріальна культурна спадщина проявляється в наступних п'яти сферах: усні традиції та форми вираження, що охоплюють також мову як носія нематеріальної культурної спадщини; виконавське мистецтво; соціальні практики, ритуали та святкові заходи; знання та практики, що стосуються природи та Всесвіту; традиційні ремесла (художні народні промисли)» [19].

На сьогодні ЮНЕСКО сформовано ряд списків-реєстрів нематеріальної культурної спадщини людства [19] та практик її охорони, зокрема:

- Список нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони (67 об'єктів);
- Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства (включає 492 об'єкта) – аналог Списку світової культурної спадщини. Він

забезпечує наочність і популярність нематеріальній культурній спадщині та має сприяти поглибленню усвідомлення її значення та заохочення діалогу на основі поваги до культурного різноманіття;

- Реєстр передового досвіду (25 позицій). Він містить кращі практики (програми, проекти, заходи) з охорони нематеріальної культурної спадщини людства, що найкраще відображають принципи і цілі Конвенції [19].

Важливість нематеріальної культурної спадщини полягає в багатстві знань та навичок, які передаються через неї від одного покоління до іншого. Варто зазначити, що нематеріальна культурна спадщина не лише представляє успадковані традиції з минулого, а й сучасні сільські та міські практики, в яких беруть участь різноманітні культурні групи.

Потужний стимул для збереження та зміцнення нематеріальної культурної спадщини може дати туризм. Ресурси нематеріальної культурної спадщини мають великий потенціал для формування продуктів культурного туризму. А інтенсивний розвиток туризму сприятиме збільшенню зайнятості, зменшенню бідності, стримуванню міграції сільського населення і загальному покращанню соціально-економічної ситуації в регіонах.

Отже, нематеріальна культурна спадщина є важливим фактором збереження культурного різноманіття та потужним ресурсом для збільшення туристичної привабливості сільських територій. Туристичний потенціал нематеріальної культурної спадщини залежить від її автентичності, самобутності, історизму, спадковості тощо. Розуміння нематеріальної культурної спадщини різних громад сприятиме міжкультурному діалогу та взаємній повазі до інших способів життя.

1.2. Вплив нематеріальної культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій світу

На даний час загальний список об'єктів нематеріальної спадщини ЮНЕСКО містить 584 елемента з 131 країни [19]. За кількістю об'єктів нематеріальної спадщини впевнене лідерство тримається за країнами Східної Азії – у Китаї їх нараховується 42, у Японії – 22, у Південній Кореї – 21. На 4-тому місці Іспанія - 20 і п'ятірку замикає Хорватія - 17 шедеврів нематеріальної спадщини [19]. Варто зазначити, що країни Азії й Латинської Америки дуже добре представлені в даному Списку, на відміну від Англо-Америки й Австралії й Океанії, які в ньому майже відсутні, в Європі, також, помітно невелика кількість об'єктів порівняно зі сходом.

Досить велика кількість світових ресурсів нематеріальної культурної спадщини є туристично-атрактивними і активно використовуються в туристичній діяльності. Нижче наводяться приклади вдалого поєднання нематеріальної культурної спадщини та туризму у світі.

День поклоніння померлим, Мексика. Внесено у 2008 році. Як практикують корінні громади Мексики відзначати тимчасове повернення на Землю померлих родичів та коханих – «Ель Діа де лос Муертос» (День мертвих).

День мертвих (ісп. Día de los Muertos) – свято, присвячене пам'яті померлих, проходить щорічно 1 і 2 листопада в Мексиці, Гватемалі, Нікарагуа, Гондурасі, Сальвадорі. Святкування календарно збігається з двома католицькими святами – Днем всіх святих (1 листопада) і Днем всіх душ (2 листопада). Традиції, пов'язані зі святом, включають в себе створення приватних вівтарів в честь покійного, що включають черепа з цукру, вербену, улюблені продукти і напої померлого і відвідування могили з цими подарунками. У ці дні влаштовується карнавал, який приваблює велику кількість туристів, готуються солодощі у вигляді черепів і фігурок одягнених жіночих скелетів, що нагадують богиню смерті – Катрину [19].

Танго, Аргентина та Уругвай. Внесено у 2009 році. Аргентинська та уругвайська традиція танго, відома нині у всьому світі, була розроблена міськими нижчими класами в Буенос-Айресі та Монтевідео в басейні Ріо-де-ла-Плата. Широкий спектр звичаїв, вірувань та ритуалів європейських іммігрантів та нащадків африканських рабів і вихідців з регіону, відомих як криольо, був злитий та перетворений у своєрідну культурну самобутність. Міжнародний фестиваль танго та Кубок світу, як правило, проходить кожного серпня в Буенос-Айресі, де мандрівники та місцеві жителі можуть спостерігати за процесом і вчитися танцювати танго [19].

Baile Chino, Чилі. Внесено у 2014 р. Bailes Chinos – це братства музикантів, які висловлюють свою віру музикою, танцями та співом у контексті святкування історичної пам'яті. Практика поширюється в основному від району, відомого як Норте-Чіко, до центральної області Чилі і включає п'ять повністю диференційованих стилів, кожен з яких названий на честь долини або басейну, де він найбільш поширений. Танці «Бейле Чіно», організовані переважно чоловіками із сільської місцевості, складаються із стрибків та згинальних рухів ніг, що виконуються в ритмі ізометричної інструментальної музики, що звучить на барабанах та флейтах доколумбового походження. Керівник співає заучені або імпровізовані римовані куплети в строфах, які розповідають святі історії та звертаються до релігійних сюжетів. Bailes Chinos функціонують як модель соціальної інтеграції та згуртованості, до якої приєднується майже вся місцева громада, з почуття ідентичності та солідарності. [19].

Театр Ногаку, Японія. Внесений у 2008 році. Розквіт театру Ногаку пройшов у XIV-XV століттях, але насправді виник у восьмому столітті, коли Сангаку було передано з Китаю до Японії. У той час термін Сангаку позначав різні типи виступів, що включали акробатів, пісні та танці, а також комічні замальовки. Подальша адаптація до японського суспільства призвела до засвоєння

інших традиційних видів мистецтва. Сьогодні Ногаку є основною формою японського театру і вплинув як на ляльковий театр, так і на Кабукі.

Карнавал в Гранвіле, Франція. Внесено у 2016 році. Карнавал в Гранвіле – один з найбільших у Західній Франції: щорічно його відвідують більше 130 000 туристів. В 2016 році найстаріше в Європі костюмоване свято в Гранвілі відзначило 140-річний ювілей. На річницю карнавалу, який щорічно проходить у живописному середньовічному каперському порту на березі Ла Манша, зібралось більше 120 тисяч туристів, що у вісім разів перевищує чисельність міського населення. Традиція карнавалів у Гранвілі виходить коріннями з 70-х років 19-го століття, коли моряки та рибалки сходилися до порту для святкування Маслениці перед виходом в море для промислу тріски. З тієї пори, карнавал відкривається безкоштовним вуличним концертом у п'ятницю ввечері. Увечері люди виходять на вулиці міста в масках та карнавальних костюмах, обмінюються чутками, запрошують один одного в бари та ресторани і ходять у гості один до одного. Наступного дня мер міста вручає ключі від міста Королю карнавалу, який у супроводі дітей відправляється до свого палацу, де в цей вечір проходять дитячі ігри та конкурси. В рамках карнавалу розігрується Кубок на кращий костюм, лунають фейєрверки, горить вогнем фаєр шоу, і «наживо» концертні виступи та конкурси. Щорічно залучаючи 100 000 глядачів, карнавал Гранвіля сприяє єдності громади та почуттю приналежності. [19].

Також можна віднести до туристично атрактивної нематеріальної культурної спадщини цікаву *Ловлю креветок верхи на коні в Устдуйнkerку, Бельгія.* Дванадцять домогосподарств в Устдуйнkerку активно займаються ловом креветок: кожна з них має свою спеціальність, наприклад, плетіння сіток або великі знання про тягливих коней на Брабанті. Два рази на тиждень, крім зимових місяців, сильні брабантські коні прогулюються по груди у прибої, паралельно береговій лінії, витягуючи воронкоподібні сітки, утримувані двома дерев'яними дошками. Ланцюг, що перетягується по піску, створює вібрації, змушуючи

креветок стрибати в сітку. Креветки кладуть у кошики, що звисають біля коней. Традиція дає громаді сильне почуття колективної ідентичності та відіграє центральну роль у соціальних та культурних подіях, включаючи дводенний фестиваль креветок, на який місцева громада місяцями будує поплавці, готує вуличний театр та робить костюми. Парад креветок та конкурс, в якому беруть участь сотні дітей, щороку приваблюють понад 10000 відвідувачів [20].

Отже, нематеріальна культурна спадщина володіє потужним туристичним потенціалом, який допомагає залучати сотні тисяч туристів. Серед найбільш масових туристичних заходів – День поклоніння померлим у Мексиці, Міжнародний фестиваль танго у Буенос-Айресі, танці «Бейле Чіно» у Чилі, Театр Ногаку у Японії, Карнавал в Гранвіле у Франції, ловля креветок верхи в Бельгії.

РОЗДІЛ 2

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ТА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Нематеріальна культурна спадщина України

Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» було підписано 06.03.2008 р. На даний час Україна має три об'єкти, які входять до Світової спадщини ЮНЕСКО, це:

1. Петриківський розпис – 2013 року внесено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО як феномен українського орнаментального народного мистецтва. Петриківський розпис сформувався у центральній частині України, в смт Петриківка Дніпропетровської області. Унікальністю розпису є його рослинний, переважно квітковий, орнамент. Характерним для розпису є світле тло (як раніше біла стіна хати), хоча використовуються й інші основи: зелена (як на сволоку хати чи на скрині), синя, чорна (набула поширення за радянських часів). Усі петриківські майстри малюють без попередньо наміченого контура. Віртуозність виконання досягається писанням за допомогою тоненького пензлика з котячої шерсті. За традицією, петриківські майстри застосовують для розпису яєчну темперу, гуаш, олійні фарби на ґрунті, підлаковий розпис.

2. Козацькі пісні Дніпропетровщини – у 2016 р. внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини, як такі, що потребують негайної охорони. Козацькі пісні співають громади Дніпропетровської області, які розповідають історії про трагедію війни, а також про особисті стосунки козацьких воїнів. Співаки практикують традицію у трьох різних групах: Криниця, Богуславочка та Першоцвіт. Багато співаків, як чоловіки, так і жінки, у віці від 70 до 80 років займаються практикою протягом більшої частини свого життя. Це традиція, яка

передається в сім'ях, де молодші вчать у тих, хто має більший досвід, але її безперервність зараз поставлена під сумнів через старіння населення носіїв та мізерність інших джерел знань, на яких можна вчитися новим поколінням [8].

3. Традиція косівської розписної кераміки – 2019 року внесено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Традиція косівської розписної кераміки – до якої входять посуд, обрядові предмети, іграшки та плитка – виникла у 18 столітті, досягнувши свого золотого віку в середині 19 століття. Вироби виготовляються з використанням місцевої сірої глини, политої білою глиною кремоподібної текстури; при висиханні їх фарбують за допомогою техніки подряпин металевою паличкою, щоб сформувати графічний контурний малюнок. Потім їх обпалюють і фарбують оксидами металів для отримання традиційних зелених і жовтих кольорів. Під час випалу зелений барвник поширюється, створюючи ефект акварелі, який зазвичай називають «сльозами». Головною особливістю косівської кераміки є образний дизайн орнаменту. Сюжетний мотив висловлює історію, побут, фольклор, вірування та звичаї гуцулів, а також навколишньої флори та фауни.

На виконання статті 12 Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини ведеться Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. Станом на лютий 2021 р. до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України включено 26 елементів [11]: традиція Косівської мальованої кераміки; крелевецьке переборне ткацтво; Опішнянська кераміка; Петриківський розпис; козацькі пісні Дніпропетровщини; пісенна традиція села Лука Києво-Святошинського району Київської області; технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області; традиції рослинного килимарства селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області; Орьнек – кримськотатарський орнамент та знання про нього; традиція орнаментального розпису бубнівської кераміки; бортництво; традиція гуцульської

писанки; традиція приготування ет аяклак (караїмський пиріжок з м'ясом - досвід караїмів Мелітополя); традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицького району Рівненської області; традиція декоративного розпису села Самчики; Олешнянське гончарство Чернігівщини; художнє дереворізьблення Чернігівщини; гуцульська коляда та плеси Верховинського району Івано-Франківської області; звичай виконувати танець Аркан з Ковалівкою в Печеніжинській ОТГ; мистецтво виготовлення звукової глиняної забавки «Валківський свищик»; технологія виготовлення «воскових» вінків на Вінниччині; культура приготування українського борщу; Карпатське ліжникарство; Борщівська народна вишивка; технологія створення клембівської сорочки «з квіткою»; Великодне гуляння «Водити Володара» в селі Розкошівка Теплицького району Вінницької області. Отже, з них два елементи притаманні Рівненській області: Бортництво і Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі.

Для збільшення туристичної атрактивності елементів нематеріальної культурної спадщини необхідно проводити маркетингові заходи, які популяризують їх. Серед таких заходів: фестивалі, свята, конкурси, розробка та просування туристичних маршрутів та території побутування елементу, майстер-класи, видавництво науково-популярної літератури та промоційних матеріалів, виробництво відеоматеріалів, презентація сувенірної продукції, конференції, семінари, симпозиуми тощо [3]. Саме ці заходи і складають левову частку туристичної атрактивності регіону, які приваблюють туристів.

Серед вдалих промоційних заходів нематеріальної культурної спадщини України варто назвати роботу Центру народного мистецтва «Петриківка», який організовує виставки петриківського розпису в Українському національному музеї-архіві в Чикаго та в Українському культурному центрі у Філадельфії, США; ретроспективні виставки «Немеркнуче світло петриківського розпису» та виставки в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва у Києві,

в музеї Лесі Українки в Ялті, у Полтавському краєзнавчому музеї, в Хмельницькому та Білій Церкві [12].

Найкращим методом передачі знань є майстер-класи від майстрів-носіїв елемента. Серед вдалих прикладів популяризації нематеріальної культурної спадщини через туризм варто згадати етнофестивалі, зокрема косівську кераміку популяризують «Лудіне-фест» та «Мальований дзбаник», а також міжнародний пленер «Гончарство у Косові», які збирають велику кількість шанувальників керамічного промислу [14].

Доречно згадати, що в Україні проводиться багато фестивалів, які можуть популяризувати нематеріальну культурну спадщину і привабити туристів. Наприклад, відвідування Сорочинського ярмарку здатне дати повне уявлення про традиційні народні промисли та мистецтва багатьох регіонів України, оскільки упродовж шести днів тут широко представлені всі школи традиційної української вишивки, шиття, плетіння, ткацтва, постійно виступають мистецькі колективи та окремі виконавці. Для прикладу, у 2019 році Сорочинський ярмарок відвідало більше 70000 туристів.

Україна має багату історію і значний туристичний потенціал у сфері нематеріальної культурної спадщини. Варто також виокремити наступні елементи, що сформувалися як об'єкти туристичного інтересу:

- легенди Карпат, пов'язані з видатними історичними подіями та персоналіями;
- святкування Івана-Купала;
- вертепи та різдвяні колядки, які поєднують карнавальні й пісенні дії;
- писанкарство, гончарство, кобзарство та ін., що виражають матеріальну культуру і декоративно-прикладне мистецтво;
- мольфарство, чаклунство як специфічний етнокультурний феномен українців [6-7].

Проте, варто зазначити, що лише досить невелика частка елементів нематеріальної культурної спадщини є широко відомими і користується популярністю у туристів. Адже більшість із них відомі тільки носіям культури та спеціалістам. Тому важливо підвищити рівень обізнаності, розробити низку заходів щодо її вивчення та популяризації, у тому числі для використання у туристичній діяльності.

Отже, туристичні можливості нематеріальної культурної спадщини є невичерпними. Україна, як країна з багатим культурним надбанням, має що представити світовій спільноті. Кожен регіон нашої країни унікальний і може поповнити список нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Враховуючи міжнародний охоронний складник, нематеріальна культурна спадщини може стати основою формування туристичного іміджу територій.

2.2. Аналіз ресурсів нематеріальної культурної спадщини у Рівненській області

Рівненщина має багато цікавих туристичних історико-культурних екскурсійних об'єктів, зокрема, історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» та історико-культурні заповідники у м. Острог та м. Дубно. Щодо нематеріальної культурної спадщини, то Рівненській області притаманні два елементи з Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України: Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі і Бортництво [12]. Дослідженням даних елементів та їх популяризацією займаються багато місцевих громад та громадських організацій, зокрема, «Агенція сталого розвитку міста» за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках грантового проекту «Культурна спадщина кухні – просування кулінарних традицій через професіоналізацію гастрономічної пропозиції Любліна та Рівного»

підготувала промоційний матеріал про обряд «Водіння Куста» та бортництво, а також про такі не внесені до Переліку елементи нематеріальної спадщини, як традиція приготування мацика, звичай вшанування тисячолітніх дерев і серпанкове ткацтво [10, 17].

У таблиці 1 наведені елементи нематеріальної культурної спадщини Рівненської області та відповідні види туризму, які можна розвивати на їх основі.

Таблиця 1

Види туризму, засновані на використанні ресурсів нематеріальної культурної спадщини Рівненщини

Назва елементу нематеріальної культурної спадщини	Вид туризму	Заходи для популяризації та збереження елементу нематеріальної культурної спадщини
Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі	Етнографічний туризм, сільський туризм, фестивальний туризм	На Трійцю у селі Сварицевичі проводиться районний фестиваль народного мистецтва «Водіння Куста». Обряд включений у репертуар різних фольклорних колективів
Бортництво – старовинна форма лісового бджільництва.	Апітуризм, сільський туризм	Елемент туристичного маршруту «Медове коло»
Серпанкове ткацтво	Етнографічний туризм, сільський туризм	Діє відділ «Серпанкове розмаїття» у Дубровицькому історико-етнографічному музеї. Функціонує народний аматорський фольклорний ансамбль «Берегиня» у с. Крупове, сценічний одяг учасників якого є демонстрацією сучасного серпанкового костюму, створеного майстрами серпанкового ткацтва. Діє туристичний маршрут «Зелене кільце Дубровиччини», що включає в себе знайомство з історико-культурним надбанням українського Полісся, зокрема серпанкового ткацтва села Крупове. Відтворенням серпанкового ткацтва займається майстерня історичного ткацтва «Легенди Волині», яка географічно віддалена від центру серпанкового ткацтва (знаходиться у м. Радивилів, а не у с.

		Крупове), але продовжує традиції серпанкового ткацтва на не притаманній для даного елемента території.
Традиція приготування мацика - м'ясного делікатесу.	Гастрономічний туризм, сільський туризм, фестивальний туризм	Завдяки активізації місцевих виробників, мацик вже можна зустріти в багатьох крамницях Рівненщини. За підтримки Євросоюзу реалізується проєкт «Мацик – кулінарна спадщина Рівненщини» – розробляється каталог регіональної кухні, промоційне відео, стратегія розвитку гостротуризму, а також навчання персоналу.
Звичай вшанування тисячолітніх дерев	Етнографічний туризм, сільський туризм, фестивальний туризм	Юзефінський дуб - найстаріший дуб Священне дерево в селі Вежиця – кількасотрічна сосна, яку прикрашають хустками, стрічками, рушниками.

Розроблено автором

Нижче наводиться коротка характеристика елементів нематеріальної культурної спадщини Рівненщини.

Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицького району (Сарненського району, згідно нового адміністративного районування). Історія обряду «Водіння Куста» сягає дохристиянських часів. Дійство приурочене до літнього сонцестояння. Головний святковий об'єкт – Куст (вбрана у гілля молода дівчина) – уособлював душі померлих, які в період Трійці нібито з'являлись у нашому світі. Предки відігравали роль посередників між цим світом і потойбіччям, а їхнє «задобрення» у формі обдарування Куста гарантувало родинне і господарське благополуччя на цілий рік. Обряд проводять лише жінки та дівчата на 50-й день після Великодня на свято Трійці, триває він три дні. В перший день йдуть на цвинтар, прикрашають могилки лепехою та кленовим гіллям. Старші жінки у формі плачу-речитативу «викликають на розмову» своїх родичів, розповідають їм про події минулого року – «голосять». Потім збираються в лісі й вбирають (кличуть) найвродливішу дівчину. Кустовий гурт обходить оселі, співаючи величальні кустові пісні, а наприкінці виголошує побажання:

«Вийди, господарє, з нового покоя. Винєсь Кусту хоч да пувзолотого», «Водимо Куста, щоб другого року дождаті і поспіваті», «Щоб ішов дощ і все було зелене!». Завершується обряд на полі, де зелень дівчини-«Куста» розбирається, розривається на частини та, як символ родючості, викидається «на врожай». Окремі гілочки з «Куста» приносять додому й розкидають по городу. Участь у святкуваннях беруть усі жителі села, близько 2000 осіб. Серед них – молоді дівчата (від 5-6 до 16-17 років), а також старші жінки (вік від 20-30 до 60-70 років), які передають свої знання щодо традиції молодшому поколінню.

Бортництво – старовинна форма лісового бджільництва. Виготовлення борти або вулика-колоди пов'язане з деревообробним ремеслом (теслярством), ковальством (виготовлення деревообробних інструментів), особливо важливим є документування способів виготовлення плетених зі шкіри чи конопляних мотузок деревозазних пристроїв, технології виготовлення яких вже майже втрачені. Таємничі знаки, які трапляються на бортницьких інструментах та пристроях, пов'язують бортництво з давнім образотворчим та декоративно-ужитковим мистецтвом, вони створювалися у вигляді орнаменту, який мав магічний зміст та міг бути формою старовинного письма.

У північних районах Рівненської та Житомирської областей існують такі прояви бортницької культури [2]:

- 1) Бортні дерева, вік яких приблизно від 100 до кількох сотень років;
- 2) Бортницькі деревообробні інструменти для виготовлення бортей та вуликів-колод, колеса для підйому вуликів на дерева, а також пристрої для підйому бортників на дерева;
- 3) Бортники-старожили — носії інформації про давнє бортництво, власники бортних дерев, вуликів-колод та традиційного інструментарію;
- 4) Бортники молодшого покоління, які успадкували та продовжують бортницькі традиції;

5) Бортницька термінологія (назви інструментів, способів доглядання за бджолами, особливостей поведінки бджоли); тексти прозового та музичного поетичного фольклору, пов'язані з традиційним бджільництвом, які побутують в середовищі як бортників, так і старожилів-носіїв фольклорних традицій (зокрема фольклорних гуртів).

Серпанкове ткацтво с. Крупове Дубровицького району (Сарненського району, згідно нового адміністративного районування) виокремлюється власними самобутніми особливостями: 1) матеріалами, технологією та техніками виготовлення, 2) усталеними художньо-моделюючими характеристиками (формами виробів, способами крою, своєрідними компонентами комплексів вбрання), 3) архаїчною геометричною орнаментикою (ромб, розетка, «змійка», «кривуля», косий хрест та ін.).

М'ясний делікатес «мацик», з давніх-давен робили на півночі області. Традиційно мацика готують взимку, перед Різдвом, напихають міхур м'ясом підвішують на 6-8 місяців на горищі, а за правильного температурного режиму та «гуляння» вітру під дахом, мацик ферментується та якісно висихає. Готують з мацика борщ, канапки, додають до каші, смакує як закуска до пива та квасу.

Отже, обряди та звичаї, діалекти та фольклор, кулінарна спадщина, традиційні ремесла та промисли варто популяризувати та інтегрувати в сучасне життя, адже це містить потужний потенціал для розвитку туризму. Традиція приготування мацика, обряд «водіння Куста», бортництво, серпанкове ткацтво – це все можна відвідати та скуштувати на Рівненщині.

2.3. Розробка туру на основі нематеріальної культурної спадщини Рівненщини

Нині головними сферами ринку туризму для України є Білорусь, Туреччина, Росія, Ізраїль, Німеччина. Проте, на жаль, Рівненщина поки ще мало відома для іноземного мандрівника. З метою популяризації туристично-рекреаційних ресурсів Рівненської області проводяться інфотури для представників засобів масової інформації, знімаються відеоролики про Рівненщину, виготовляються брендовані цукерки, зокрема «Медове коло», «Рівненщина туристична», «Тунель кохання», «I Love Rivne» тощо.

Для розвитку туризму на базі нематеріальної культурної спадщини Рівненщини у даній роботі розроблено програму туристичного маршруту (додаток). На даному маршруті пропонуємо на одному з об'єктів використати технологію доповненої реальності. Ми вважаємо, що в епоху смартфонів доречним буде поєднати давні обряди із сучасними технологіями. Що дозволить створити цікавий туристичний продукт, привабливий для туристів. Ми пропонуємо зняти на відео як відбувається певний обряд, оцифрувати, і за допомогою спеціальних програм прикріпити до певної території чи об'єкту (наприклад, Юзефінського дубу). І коли туристи наводять смартфон на даний об'єкт, відбувається відтворення даного обряду. Наприклад, біля Юзефінського дубу прикріпити відео ритуалу поклоніння священним деревам. Кошти на реалізацію даної ідеї можна отримати за рахунок гранту.

Крім того, під час відвідування екскурсійних об'єктів доречно робити акцент на театралізованих екскурсіях, в яких використовувати елементи нематеріальної культурної спадщини. Варто зазначити, що такі елементи, як обрядові пісні, можна використовувати більш широко, і необов'язково географічно прив'язувати до центру поширення цих елементів нематеріальної культурної спадщини. Для прикладу можна навести той факт, що пісні обряду «Водіння Куста», поширеного

у с. Сварицевичі на Рівненщині, включений у репертуар фольклорних гуртів різних міст України та Білорусі, кустові пісні у сучасній обробці присутні у репертуарі таких співаків, як Катя Chilly, Іларія, львівського фольк-рок гурту Joguj Кюс, що сприяє зацікавленості та ознайомленню молоді з обрядом.

Для прикладу, під час театралізованої екскурсії, яку провела у м. Рівне громадська організація ЛПТЕКО, були використані пісні для героїні Дівчини-води та Травниці.

На нашу думку, театралізовані екскурсії володіють великим потенціалом у популяризації нематеріальної культурної спадщини.

Пізнавально-екскурсійний, розважальний тур з використанням ресурсів нематеріальної культурної спадщини Рівненщини. Маршрут: м. Рівне – с. Глинне (Рокитнівський район) – с. Вежиця (Рокитнівський район) – м. Дубровиця – с. Крупове (Дубровицький район) – с. Сварицевичі (Дубровицький район) – м. Рівне (додаток Б). Тривалість: 2 дні (19 – 20 червня 2021 року).

День 1: 9:00 – виїзд з Рівного.

12:00 – прибуття в село Глинне. Зустріч з Василем Дробушем. Василь займається бортництвом упродовж трьох десятиліть, з 15 років. Має понад 20 бортів (спеціальних дупел, де живуть бджоли), з яких добувають мед. Крім того, пан Василь активно видобуває мед із сот. Робота над виготовленням меду починається ще весною – з так званого заманювання бджіл. У борти кладуть трави, мед чи цукор, щоб більше бджіл прилітало. Існує два види бортництва: розведення рою у зрізаній колоді або безпосередньо у живому дереві. Все це і навіть більше Ви зможете дізнатись під час зустрічі. Також, пан Василь продемонструє інструменти бортників. Цікаво, що сьогодні для добування меду з бортів використовують такі ж інструменти. Ви зможете скуштувати мед добутий бортництвом.

13:30 – огляд Юзефінського дуба. Юзефінський дуб – ботанічна пам'ятка природи. Розташований неподалік від села Глинне (Рокитнівський район), на

території пам'ятки природи — урочища «Юзефінська Дача». Вік Юзефінського дуба близько 1350 років, завдяки чому він потрапив до переліку Природних чудес України та навіть визнаний був найстарішим дубом України.

Біля Юзефінського дубу Вам буде запропонована послуга: за допомогою цифрових технологій переглянути одну з найвідоміших легенд якими оповитий найстаріший дуб України. За місцевими переказами, Юзефінський дуб є свідком походів на древлянські землі київського князя Ігорі 945 року та княгині Ольги. Просканувавши штрих-код мобільним пристроєм, і завдяки доповненій реальності Ви зможете побачити як сам князь Ігор (точніше його цифрова версія) зупинявся біля дубу, щоб відпочити і дати перепочинок своїм дружинникам.

Також приємним бонусом є те, що Ви також зможете спостерігати як зі своєї висоти Юзефінський дуб споглядав хижі табуни татарських яничар, які топтали поліські стежки в пошуках здобичі. Адже ще й нині в Біловіжі, у старому руслі річки Тризна лежить, за переказами затоплена колишня татарська гармата.

14: 45 – прибуття в село Вежиця. Зустріч з М. Чмуневичем – місцевим бортником. Він має найбільше бортей на Поліссі. Чотири з яких чоловік зробив сам. Він відкриє Вам свої секрети бортництва, а також технологію виготовлення бортей.

За бажанням, можна відвідати Священне дерево в селі Вежиця (місцеві називають Свята хвоїна, Цар-дерево) – кількасотрічна сосна з багатьма стовбурами-розгалуженнями. Дерево – місцева святиня, вважається, що вона захищала людей і село від блискавок, грому, допомагала жінкам-породіллям. Раніше на дерево вішали сувої полотна – намітки, тепер – хустки, стрічки, рушники. Цей звичай називається “оброк”.

17:00 – прибуття в Дубровицю. Обід в Кафе «Млин», вул. Миру.

17:50 – прибуття в с. Крупове. Заселення в агросадибу Рабченської Ніни Михайлівної. В Крупове ви можете ознайомитися з Серпанковим ткацтвом. Ви відвідаєте музей-школу «Серпанкове розмаїття».

Впродовж багатьох століть технологію виготовлення серпанкових текстильних виробів передають з покоління в покоління майстри с. Крупове. Особливість серпанкового ткацтва це, власне, технологічний процес створення надтонкого полотна, а також художньо-моделюючі характеристики та біло-червона кольорова гама. Вроби з «серпанку» мешканців рівненського «Полісся» використовували упродовж всього життя. Тож нині прагнуть номінувати серпанкове ткацтво до нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

У музеї ви побачите 32 експонати основного фонду «Серпанкового розмаїття» та 60 – тимчасового користування, експозиції відділів з «Історії села Крупове», «з історії ткацтва та вишивання с. Крупове», «Династії Крупівських ткаць та вишивальниць», «Кращі роботи юних ткаць та вишивальниць». Є, зокрема, вироби заслужених майстринь народної творчості Ніни Рабчевської, Уляни Кот, Ольги Придюк.

20:30 – вечеря в агросадібі.

День 2: 08:30 – сніданок.

09:30 – вільний час. Прогулянка територією агросадіби або лісом, підготовка до свята «Водіння Куста».

13:15 – виїзд з с. Крупове.

13:50 – прибуття в с. Сварицевичі.

14:00 – початок свята «Водіння Куста». У селі Сварицевичі, досі жевріє взагалі унікальна традиція, що, мабуть, бере свій початок ще з часів древлян – слов'янських племен, що мешкали на Поліссі. Так, відповідно до традиції, щороку на Трійцю, у Сварицевичах водять Куста. Куст – це молода дівчина, яку її однолітки прикрашають різною зеленню – кленовими гілками, калиною тощо, промовляючи певні обрядові тексти – на все добре. Далі Куста водять селом. Під час водіння жінки співають народні пісні.

17:00 – виїзд з с. Сварицевичі.

19:20-19:30 – прибуття в м. Рівне.

Доречно згадати, що 2020 року було розроблено і оприлюднено Стратегію розвитку туризму Рівненщини на 7 років. У даній стратегії було оновлено концепцію «Рівненщина туристична», яка включатиме в себе промоцію регіону через активізацію спортивного, подієвого, історичного та гастрономічного туризму. Варто згадати, що в епоху цифрового суспільства велике значення має Інтернет-комунікація. Для покращення взаємодії між туроператорами, музеями, заповідниками, туристично-інформаційними центрами, гідами та туристами функціонує онлайн платформа Rivne.Travel. На даний час сайт включає інформацію про 182 туристичні локації, 40 готових маршрутів, 23 екскурсоводів. Розміщено 48 віртуальних подорожей. Родзинкою сайту є спеціальний фільтр, який допоможе із пошуком бажаного маршруту. Для прикладу, якщо туристів цікавить релігійна спадщина, сімейний відпочинок, гастротуризм або природа, варто позначити бажану тематику та обрати потрібний маршрут.

Отже, запропонований маршрут популяризуватиме нематеріальну культурну спадщину Рівненщини, а використання театралізованих екскурсій та технології доповненої реальності збільшить туристичну атрактивність регіону та привабить більше туристів.

ВИСНОВКИ

У даній роботі було виконані усі поставлені завдання, які дозволили зробити наступні висновки:

1. Визначено, що поняттям «нематеріальна культурна спадщина» зазвичай намагаються визначити культурний феномен, що зник, або знаходиться на межі зникнення. До складу культурної спадщини включені наступні об'єкти нематеріальної спадщини: мова; виконавські мистецтва; звичаї, обряди, свята, пов'язані з природою; традиційні ремесла тощо. З'ясовано, що ресурси нематеріальної культурної спадщини мають великий потенціал для формування продуктів культурного туризму.
2. Зроблений аналіз впливу нематеріальної культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій світу. З'ясовано що, нематеріальна культурна спадщина володіє потужним туристичним потенціалом, який допомагає залучати сотні тисяч туристів. Серед найбільш масових туристичних заходів – День поклоніння померлим у Мексиці, Міжнародний фестиваль танго у Буенос-Айресі, танці «Бейле Чіно» у Чилі, Театр Ногаку у Японії, Карнавал в Гранвіле у Франції, ловля креветок верхи в Бельгії.
3. Зроблений аналіз ресурсів нематеріальної спадщини в Україні. З'ясовано, що на даний час Україна має три об'єкти, які входять до Світової спадщини ЮНЕСКО, це: Петриківський розпис, Козацькі пісні Дніпропетровщини, Традиція косівської розписної кераміки, а до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України включено 26 елементів.
4. Зроблений аналіз ресурсів нематеріальної спадщини в Рівненській області. З'ясовано, що Рівненській області притаманні два елементи з Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України: Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі і Бортництво. Крім того, є елементи, які ще не внесені до національного реєстру, але водлодіють

потужним потенціалом: традиція приготування мацика, серпанкове ткацтво, звичай шанування тисячолітніх дерев.

5. Розроблено програму туру з використанням нематеріальної культурної спадщини теренами Рівненської області, який збільшить туристичну атрактивність регіону та привабить більше туристів.

Отже, особливої уваги серед туристичних ресурсів України заслуговують об'єкти нематеріальної культурної спадщини українського народу, що виступають підґрунтям пізнавально-екскурсійного, етнографічного, прочанського, сільського й інших видів внутрішнього та в'їзного туризму. Регіони України мають надзвичайно багату не тільки природну та рекреаційну, а й етнокультурну ресурсу базу, що виступає передумовою диверсифікації туристичного продукту. Зокрема, Рівненська область має значні ресурси нематеріальної культурної спадщини, адже Полісся має цікаві традиції чи то кулінарні, чи то ремесло, або ж вірування чи обряди. А ще, скільки історії, спадщини наших предків зберігається і не є відомою широким масам. Щоб ця нематеріальна спадщина не зникла з часом - дуже важливо її зберігати та розповідати про неї світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксьонова Н. В. Потенціал нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації: стан і перспективи *Географія та туризм*, 2019 Випуск 48. С. 62-73.
2. Бортництво / Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/11> (дата звернення 25.01.2021).
3. Босик З. О. Нематеріальна культурна спадщина України в контексті суспільного розвитку та культурної політики держави. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2015. № 2. С. 35–39.
4. Гаврилюк А. Атрактивність нематеріальної культурної спадщини України: туризмознавчий аспект. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Туризм. Вип. 1 (2018). С. 18-28.
5. Дутчак О. І. Нематеріальні культурна спадщина ЮНЕСКО в Україні: перспективи використання в індустрії туризму. *Карпатський край*. 2017. № 1. С. 165-170.
6. Збережемо цінності Землі нашої // Організація Об'єднаних Націй : основні факти. Париж : Весь Світ, 2008. С. 3–5.
7. Збереження нематеріальної культурної спадщини музеями України в добу глобалізації. *Шості культурологічні читання пам'яті В. Подкопаєва* : мат. всеукр. н.-п. конф. «Національний мовно-культурний простір України в контексті глобалізаційних та євро інтеграційних процесів» (Київ, 3–5 черв. 2009 р.). Київ, 2009. С. 158–160.
8. Козацькі пісні Дніпропетровщини / Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини. URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/2> (дата звернення 25.01.2021).

9. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [офіційний веб портал]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення 25.01.2021).
10. Мацик — кулінарна візитівка Рівненщини / Профільне гастрономічне видання "PostEat". URL: <https://posteat.ua/position/macik-kulinarna-vizitivka-rivnenshhini/> (дата звернення 25.01.2021).
11. Мельничук О. І. Концепція нематеріальної культурної спадщини. Формування в міжнародному праві. *Пам'ятки України: історія та культура*. 2003. № 3. С. 12–17.
12. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України/Український центр культурних досліджень URL: <http://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/> (дата звернення 25.01.2021).
13. Петриківський розпис - українське декоративно-орнаментальне малярство XIX - XXI століть / Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/1> (дата звернення 25.01.2021).
14. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України/ Київ : Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
15. Про затвердження Державної програми охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини на 2004–2008 роки: Постанова Кабінету Міністрів від 23 груд. 2004 р. № 1732 // *Офіційний вісник України*. 2004. № 52. С. 11-12.
16. Традиція Косівської мальованої кераміки/Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини. URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/3> (дата звернення 25.01.2021).
17. Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицького району Рівненської області / Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини. URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/14> (дата звернення 25.01.2021).

18. Традиція серпанкового ткацтва у с. Крупове Дубровицького району / Обласний центр народної творчості м. Рівне. URL: <http://rocnt.com.ua/?p=1155> (дата звернення 25.01.2021).
19. UNESCO. URL: <https://ich.unesco.org/en/lists> (дата звернення 25.01.2021).
20. 9 Cool UNESCO Experiences That Aren't Places. URL: <https://www.afar.com/magazine/9-cool-unesco-experiences-of-intangible-cultural-heritage> (дата звернення 25.01.2021).

ДОДАТКИ

Схема туру Рівненщиною

